

Секція 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІЛОЛОГІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

ЗООМОРФНІ ОБРАЗИ У КАЗКАХ І ЛЕГЕНДАХ АФРИКИ

Аллеле Крістіан Удех (Нігерія)

Науковий керівник – старший викладач Тараненко В.В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Африканська міфологія – це величезний пласт культурної спадщини, що включає космогонічні міфи, легенди про духів та повчальні казки. Для міфології африканських народів характерна зооморфна модель світу. Люди обожнювали тварин, приписували їм чудесні і надприродні образи. Вони зводили тварин в ранг космічних істот, що утворюють світобудову і займають в її системі одне з важливих місць. Первісні люди не проводили чітку межу між людиною і твариною. Вони враховували насамперед загальні риси в образі, поведінці і здібностях людини і тварини. Такі уявлення особливо характерні для бушменів і пігмеїв. Вони вважають, що тварини колись були людьми і перебували в родинних стосунках з ними, але з вини людей ці відносини припинилися. Наприклад, пігмеї називають шимпанзе «древнім народом». В одному з міфів пігмеїв йдеться, що шимпанзе були першими, хто користувався вогнем. Але одного разу хтось із пігмеїв викрав у них вогонь, шимпанзе образилися на людей і пішли жити до лісу без вогню.

Центральним персонажем бушменського міфології виступає Цагно – деміург, прабатько, культурний герой. Він тісно пов'язаний зі світом тварин. У міфології бушменів не тільки творець має зооморфні ознаки. Небесні світила бушмени також наділяють іменами тварин. Так, пояс Оріона вони називають трьома самками черепахи, що висять на ціпку, Південний Хрест – левами, Магелланова хмара – кам'яним козлом. Своїх предків вони наділяють зооантропоморфними ознаками, це напівлюди-напівтварини. До наших днів дійшли наскальні зображення предків бушменів. Крім цього у них існували харчові заборони, зокрема не дозволялося вживати в їжу певні шматки м'яса з стегон барана і зайця. Вони вважають, що в «міфологічний час» усі тварини були людьми. Люди перебували з ними в родинних стосунках. Бушмени вірять, що, коли людина помирає, вона перетворюється на тварину, тому побачити, наприклад, газель поруч з могилою померлого вважається хорошим знаком, так як це не просто газель, а померла людина, газель-дух.

Схожі міфологічні уявлення знаходимо у пігмеїв. Кожен рід має свій тотем, з яким зв'язується походження роду. Цей тотем в більшості випадків тварина, рідше рослина. З ним пов'язані суворі табу: харчові заборони, заборона торкатися або зустрічатися зі своїм тотемом. Творець виступає в міфології пігмеїв у вигляді зооморфного предка.

Наприклад, у пігмеїв Баканг творець Мунгу утотожнюється зі змією-веселкою, а у пігмеїв мбути лісове божество Торі часто виступає в зооморфному або зооантропоморфному вигляді. Він постає в їх міфології в образі леопарда, шимпанзе або у вигляді істоти з загостреною головою, покритою густою шерстю. Торі живе на небі. Він вбиває блискавкою, посилає хвороби і смерть людям. Він створив все, в тому числі і першу людину Пуко-Пуко. Уявлення про першоіснування зооантропоморфних істот, з яких згодом вийшли люди і тварини, говорить про те, що на самих ранніх етапах антропосоціогенеза люди не усвідомлювали себе як самостійний біологічний

вид, генетично пов'язаний з тваринним світом. Це, мабуть, один з онтологічних метафізичних коренів тотемізму як прояви міфологічного мислення.

У космологічних міфах народів Тропічної і Південної Африки тварини часто беруть участь в створенні світу. Наприклад, в міфі «Слово» народу вапангва (Танзанія) мурахи виступають одними з творців Всесвіту. «Вітер, деревні мурахи і атмосфера керувалися владою Слова. Але Слово не було чимось, що можна було побачити. Воно було силою, яка давала можливість одній речі створити іншу.

В міфі «Створення людини» [1, с. 14-21] одного з народів Східної Африки жаба виступає в ролі творця. Всі живі істоти виникли з попелу жаби. Вона спробувала змагатися з місяцем, і місяць її спалив, але в її утробі залишився зародок, з якого виросла маленька жаба. Вона теж стала брати участь в першотворення разом з місяцем. Всі тварини і люди були створені жабою, а місяць спробував їх змінити на краще. У кожного жаб'ячого створення є її початок, і це початок несе смерть і людині, і будь-якій живій тварині. Згідно міфологічним уявленням африканців Тропічної і Південної Африки існують три категорії тварин – звичайні, священні і нечисті тварини.

Звичайні тварини сприймаються як реально існуючі особини і їх групи і мають найбезпосередніше відношення до реальної повсякденної життєдіяльності людей. Вони не мають культового та релігійного значення. Їх можна використовувати для приготування їжі, одягу та задоволення інших потреб людини. Сприйняття цих тварин засновано на практичному відношенні людини до світу. До священних відносяться тварини, яким приписують зв'язок з окремою людиною і родом, а також тварини, яких використовують для проведення різних релігійних і культурних обрядів. Священній тварині поклоняються, її шанують. У деяких африканських народів існує термін «Сибок», який позначає священну тварину. До цієї групи належать тварини, яким приписують певні надчуттєві властивості. Сибок оточені суворою табуізацією. Заборонялося вбивати їх, а також прийнято уникати дотику з ними.

Тому образ священної тварини сходить до образу тотемічного предка, який представлений в міфології у вигляді тварини або зооантропоморфної істоти. [2, с. 121]

У категорію нечистих потрапляють тварини, непридатні до вживання. В першу чергу це «брудні тварини», які мають поганий запах, що викликають неприємні відчуття. Це перш за все трупи тварин, черви і паразити. Наприклад, мух африканці вважають брудними істотами через те, що вони часто сидять на нечистотах. Тварини, які бродять поблизу села і порушують межі світу людей і світу тварин, а також багато м'ясоїдні відносяться до цієї групи. Нечисті тварини – це тварини, яких не використовують в їжу або від вживання яких утримуються під час ритуалу або свята. Вважається, що вживання таких тварин в їжу особливо небезпечно для вагітних жінок і для жінок, які лікуються від безпліддя. До нечистих тварин відносять тварин, що мають двозначне значення, тобто напівзвір-напівптах, наприклад білка-летяга, кажан. Серед народів Південної Африки існує повір'я, що душі померлих людей у вигляді летючих мишей відвідують своїх живих родичів.

Зв'язок цих тварин зі світом мертвих обумовлений тим, що кажани люблять жити на кладовищах. У Гані гігантські кажани вважаються помічниками чаклунів і злих духів. Однак ці великі і страшні на вигляд тварини є вегетаріанцями. Африканці приписують їм викрадення людей. До цієї категорії часто відносять жаб. В африканській міфології жаби наділені особливою містичною силою – воскрешати з мертвих. Ці амфібії здатні протягом довгого часу перебувати в землі і чекати дощів. Так як вони можуть входити в підземний світ і виходити з нього неушкодженими, їм приписувалася зв'язок з богом мертвих [3, с. 278].

Таким чином, до нечистих часто відносять тварин, які пов'язані зі світом мертвих. Незвичайна поведінка тварини, яка не входить в загальні правила поведінки земних, водних або повітряних тварин, розглядається як ознака нечистої тварини.

Без тварин неможливо уявити африканську культуру і релігію. Жоден обряд, ритуал, свято не обходиться без тварин. Однією з форм традиційних африканських релігій є тотемізм. Тотемні уявлення найбільш яскраво представлені в міфології. Космогонічні міфи описують зооморфну модель світу і розповідають про діяння зооморфних або зооантропоморфних предків. Тварини є головними героями більшості африканських міфів, в яких пояснюються окремі ознаки тварин, розповідається про міфологічний час, коли люди були тваринами. Важливе місце займають тваринні міфи про походження і введення тих чи інших культурних благ (добування вогню, винахід ремесел, землеробства, встановлення соціальних інститутів, звичаїв і обрядів). До числа найпоширеніших міфологічних мотивів можна віднести міфи про походження смерті і чудесне народження. Міфологічне мислення деяких африканських народів ділить світ тварин на три категорії - звичайні, священні і нечисті. Межі між цими категоріями хиткі. Одна і та ж тварина може бути віднесена до різних категорій. Це багато в чому залежить від призначення, статусу, зовнішнього вигляду і багатьох інших якостей конкретної тварини. Також велику роль відіграють певні стереотипи і традиції, які склалися в культурі африканських народів протягом багатьох століть. Тварини є головними об'єктами африканського мистецтва.

Список джерел:

1. Казки народів Африки / Упоряд. та переклад з різних мов. Київ: Веселка, 1970–1980-ті рр.
2. Бондаренко С. П. Специфіка африканського фольклору та його вплив на світову літературу : монографія. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 256 с.
3. Тиховська Г. О. Тваринний епос у фольклорі народів світу: порівняльний аспект: монографія. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2015. 304 с.